

הרב ינון ויסמן

החשש שמא ימלך

(ירושלמי חלה פ"א ה"ד)

בגמרא בה"ה [חדא] איתא שאלת לרבי מנא בגין דאנא בעיית למיעבד אצוותי אטרי מהו דינסבנה ותהא פטורה מן החלה. אמר לה למה לא. אתא שאיל לאבוי. אמר ליה אסור שמא תימלך לעשותה עיסה". ופרש הפ"מ "בשביל שאני רוצה לעשות עיסתי אטרי והוא סופגנין כדמפורש בהלכה דלעיל סופגנין טריקטא ומהו שאקחנה לעשותה ותהא פטורה מן החלה ואמר לה למה לא. אתא שאיל לאבוי. אמר ליה אסור שמא תימלך לעשותה עיסה".

כתב הרמב"ם (הלכות בכורים פ"ו הי"ט) "נחתום שעשה עיסה לעשותה שאור לחלקה חייבת בחלה, שאם לא תמכר יעשנה פת, אבל העושה עיסה לחלקה בצק פטורה". והשיג עליו הראב"ד "א"א נראה מן הגמרא שאף האשה שעשתה עיסתה לחלק חייבת בחלה שמא תמלך לעשותה עיסה מההיא איתתא דאתת ושאלת לרבי מונא בגין דאנא בעיא מעבד עיסתי אטרינא מהו דנסיבנא ותהא פטורה מן החלה א"ל ולמה לא אתא שאיל לאבוה אמר ליה אסור שמא תמלך לעשות עיסה וממתניתין גופא איכא למשמע נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין בכל אחת כשיעור פטורה מן החלה דייקנין הא אשה אחת דומיא דחמש חייבת ואף על גב דרבי יוחנן הוא דאמר פטורה ר"ל פליג עליה דאמר דנחתום לאו דוקא וחמש נשים דוקא לענין חלוקה הא אשה אחת חייבת בחלוקה ומעשה דההיא אתתא מוכח דבכל אשה נמי חיישינן לאימלוכי". כלומר הראב"ד הוכיח מה"ד שחוששים לשמא תמלך, ולכן גם בה"ה צריך לחשוש לשמא ימלך, ולכן גם באדם פרטי שאינו נחתום יש לחייב חלה אם רוצה לחלק.

ובגמרא זו מחלוקת ר"י ור"ל "הממריח כריו של חבירו שלא מדעתו רבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש. ר' יוחנן אמר נטבל ר"ש בן לקיש אמר לא נטבל. מתיב ר' יוחנן לר"ש בן לקיש. והתנינן וכן נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה. ואין בשל כולהן כשיעור. א"ל שנייא היא שכן העושה עיסה על מנת לחלקה בצק פטורה מן החלה. א"ל והתנינן נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה. א"ל לא תתיבני נחתום. נחתום לא בדעתו הדבר תלוי. בדעת הלכות הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות והוא חוזר ועושה אותה עיסה" (והגרסא הפוכה שהקשה ר"ל לר"י, פנ"מ מעשרות פ"ה ה"ו, מהר"י קורקוס וכס"מ כאן). ופסק הראב"ד כר"ל, שאין הנחתום שונה מאדם רגיל, ולר"י רק בנחתום אומרים שמא יעשנה פת אחת.

וברדב"ז כתב "ותמהתי על השגת הראב"ד ז"ל איך שביק רבי יוחנן ועביד כר"ל ואי משום עובדא דהך איתתא נמי פלוגתא היא דרבי מונא היה סובר כרבי יוחנן ואבוה סבר כר"ל ומה שדקדק מהאי דקתני נשים שנתנו לנחתום הא אשה אחת דומיא דנשים חייבת אורחא דמילתא נקט דאין דרך אשה אחת לתת לנחתום עיסה לחלקה שאור אבל נשים הרבה דרכם

לתת לנחתום עיסה לעשותה שאור לחלק וכל אחת נוטלת מעט לחמע בה עיסתה וזה ברור ואפי' אי לא הוה ידעינן לתרוצי מתניתין לא שבקינן רבי יוחנן ועבדינן כר"ל וכל שכן דמתניתין דייקא כר' יוחנן".

ובכס"מ כתב "ויש לומר לדעת רבינו שאין לנו לדחות הכלל שבידינו דהלכה כר"ל לגבי ר"ל וההיא דירושלמי לא מכרעה דהתם עשתה עיסתה אטרינא שהם סופגנין ואחר כך רצתה ליקח קצת ממנה לאפותה ושאלה אם יכולה לאכלה בלא חלה כיון שאין במה שלקחה לאפות שיעור חלה ואסר לה משום שמא תמלך על כולה או על שיעור חלה לאפותה דאיכא למימר שאני התם דמתחלה עשתה כל עיסתה ע"ד לעשותה כולה אטרינא ואחר כך נמלכה לאפות קצתה דכיון דחזינן שנמלכה על קצתה איכא למיחש שמא תמלך על כולה או על כדי שיעור חלה מה שאין כן בעושה עיסתה לחלק דכיון דלא ראינו שנמלכה לא חיישינן שתמלך ומה שרצה לדייק ממתניתין דנשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור וכו' סובר רבינו דמדנקט רישא נחתום משמע בהדיא דדוקא נחתום הא שאר כל אדם שעשה עיסה לחלק פטורה ואידי דאיירי רישא בנחתום נקט בסיפא בנחתום לומר דאע"ג דברישיא נחתום שעשה עיסה לחלק חייב בנחתום דסיפא פטור ומשום דאין דרך אשה אחת לתת קמח לנחתום לעשות עיסה לחלק נקטה בנשים שנתנו. ועי"ל שהרי רבינו שמשון פירש דה"ק נשים שנתנו לנחתום לעשות להן שאור ובין הכל יש שיעור ולש הכל בבת אחת שלא מדעתן ולפי פירוש זה לא שייך לדייק מה שדייק הראב"ד שאין זה ענין לעושה עיסה לחלק ודין עושה עיסה לחלק הא שמעינן מדיוקא דרישא כדאמרן".

ועל הראב"ד קשה שאם פסק כר"ל נגד ר"ל, מדוע לא השיג על הרמב"ם בהלכה של ממרח כריו של חברו (מעשר פ"ג ה"ז), שפסק הרמב"ם כר"ל.

והכס"מ ומהר"י קורקוס הוסיפו שכל מה שחוששים באשה שעשתה סופגנין, הוא רק אם חלק מהעיסה משמש ללחם, אבל אם כל העיסה נועדה לסופגנין, אין צריך להפריש חלה, ולא חיישינן לחזרה. וברמב"ם לא הביא כלל הלכה זו. ובשו"ע (יו"ד סי שכט ס"ד) פסק כהסברו בכס"מ, שדווקא אם אפתה חלק ממנה חיישינן לחזרה.

ועל הרדב"ז קשה שבגמרא לא משמע שר' מונא חולק על אביו, ואע"פ שסבר כן בתחילה, מ"מ קבל את דעת אביו. ועל הכס"מ קשה, שבגמרא לא משמע שהאשה חזרה בה.

ועוד קשה שהרי למסקנת הגמרא אין דעת ר"ל שחוששים גם באשה שתימלך, אלא אין כלל דין של עושה עיסה לחלק, ומה שפטור במשנה של חמש נשים, זה בגלל ממרח כריו של חברו שלא מדעתו, ואין לר"ל שום דין של ממליך. ואולי הראב"ד הבין שלר"ל אין דין של עיסה לחלק כלל, כיון שתמיד חוששים לאמלוכי. ודוחק.

ובמה"פ הסביר את הרמב"ם בצורה שונה "אלא דבתחילה צריך להבין מאי ס"ד דר' מנא שרצה להתיר ודעתיה דאביו דאסר ומתוך כך נבין דעת הראב"ד שרצה להשיג מהאי עובדא

אף על גב דלכאורה אין שייכות ענין זה לזה. וזה דר' מנא בא לדייק מהסיפא דמתני' תחלתה וכו' תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבת ומשמע ליה דוקא שעשתה סופה עיסה לפנינו הא לאו הכי פטורה בתחלתה ולא חיישינן לאימלוכי ושמא תשלימה ותעשינה עיסה ואביו שאסר משום דאדמדדייקת מסיפא לקולא דייק לה מרישא לחומרא תחלתה סופגנין וסופה סופגנין הוא דפטורה מן החלה הא בעשתה בתחילה סופגנין אכתי לא מיפטר דחיישינן לאימלוכי והשתא דעת הראב"ד לומר דכי היכי דייקינן בענין דינא דמתניתין דהכא לחומרי לענין חיוב חלה ה"ג דייקינן ממתניתין דנחתום דלקמן לחומרא וזהו שסיים בהשגה וממתניתין גופה איכא למישמע וכו' דאע"ג דר' יוחנן הוא דאמר פטורה משום דדייק ליה רישא דנחתום דוקא הא ר"ל פליג עליה דס"ל דרישא לאו דוקא וסיפא חמש נשים דוקא וכו' וכדשמעינן ממעשה דהאי איתתא דייקינן לחומרא דבכל אשה נמי חיישינן לאימלוכי וא"כ ה"ה נמי בגוונא דהתם דכל אשה שהיא עושה עיסה לחלק תהא חייבת דחיישינן לאימלוכי שהיא לא תחלקה דהא שמעינן דבכל כה"ג דייקינן לחומרא לענין חיוב חלה זהו דעת הראב"ד אבל לדעת הרמב"ם אין מכאן ראיה לדחויי מילתיה דר' יוחנן. כלומר שדייק מלשון המשנה בה"ה כדיוק הגמרא במשנה בה"ד. ונראה שלא הסביר כרדב"ז וככס"מ בגלל השאלות הנ"ל.

כשהמשנה דברה על נחתום היא דברה על עשיית "שאור". וברמב"ם נראה שהבין שזה בדווקא, שכן פסק "נחתום שעשה עיסה לעשותה שאור לחלקה חייבת בחלה, שאם לא תמכר יעשנה פת, אבל העושה עיסה לחלקה בצק פטורה". ואף שהראב"ד הבין שעיקר החילוק הוא בין נחתום לשאינו נחתום, מ"מ נראה שהחילוק בין הדין הראשון לדין השני, שבראשון דבר על שאור, ובשני דבר על עיסה. וכן נראה שהבין הפ"מ במעשרות (פ"ה ה"ו) "כלומר בתחילה הוא עושה שמא ימצא הלקוחות ליקח ממנו השאור ואם לא ימצא הוא חוזר ועושה אותה עיסה אחת לאפות והלכך חייבת בחלה דאין דעתו בתחלה לחלקה בדוקא אלא כשימצא הלקוחות ואם לאו הרי עושה עיסה ויש בה כשיעור. אי נמי שמא ימצא לקוחות על עיסה שלימה וחוזר מדעתו ועושה עיסה מן הכל למכרה". שדווקא בשאור הדין שמא ימלך. כיון שהשאור נמכר קצת, ואם לא ימכור, יעשה את הכל פת, ושם יותר קל למכור פת גדולה. אבל אם מלכתחילה רוצה לחלק פת, אין חוששים לאמלוכי גם בנחתום.

ולכן לא כתוב ברמב"ם אבל שאר אדם העושה עיסה כיון שגם נחתום העושה עיסה לא ממליך, ובשו"ע (יו"ד סי' שכז ס"ב) נכתב בסוגריים. ואולי הוא דברי הרמ"א, וכן פסק הטור, שחילק בין נחתום לאדם רגיל.

ונראה שהראב"ד הבין בזה כרמב"ם, ולכן לא כתב שמא תמלך לעשותה עיסה אחת אלא שמא תמלך לעשותה עיסה ולא שאור. ולפ"ז א"צ להסבר הכס"מ ומהר"י קורקוס שחוששים לשמא תמליך כיון שאפתה חלק מהעיסה, אלא שכיון שאין צורך להרבה שאור, סביר שתימלך לעשותה עיסה.

ולפ"ז בנחתום ובשאור לרמב"ם ממליך ושאר אדם לא ממליך אפי' בשאור, ונחתום לא ממליך בעיסה רגילה. ולראב"ד אין הבדל בין נחתום לאיש רגיל, ובשניהם בשאור ממליך ובעיסה רגילה אינו ממליך.

ולפ"ז ר"י היה יכול לענות לר"ל ולחלק בין שאור לבין עיסה רגילה, אך הוא חילק בין נחתום לשאר אדם, ואת החילוק הזה ר"ל לא מקבל. ולפ"ז אפשר לסבור כר"י לגבי ממרח כריו של חברו, ולסבור כר"ל לגבי חילוק בין נחתום לשאר אדם. ול"ק על הראב"ד ממרח כריו של חבירו.

